

Vårt ansvar.

Av Viktor Almquist.

Vi förmå visserligen icke mycket hvar för sig. Vi äro alla svaga verktyg i mänsklighetens tjänst. Vår uppgift är att söka föra de goda afsikterna fram till att råda i den värld, som är oss anförtrodd; det är medkänslan och icke själfviskheten, som här bör göras bestämmande. För denna uppgift kunna vi verka, hvar och en, hvilken än vår löfliga gärning må vara. Vi behöfva icke för den skull öfvergifva vår dagliga sysselsättning vid skrifbordet, vid arbetsmaskinen eller spaden. Alltid hafva vi omkring oss någon omgifning, på hvilken vi kunna inverka till det bättre genom vårt uppträdande, våra omdömen och våra handlingar. Härför fordras allenast ett visst mod, en viss själfmedveten öfverlägsenhet öfver det ironiserande tadlet från de »moraliskt frigjordas« sida. Människonaturen är nog allt fortfarande sådan att ståndaktighet i det goda imponerar, och det mötande hånet är i själfva verket en blygselns förklädnad.

Hvar för sig ha vi dock ringa makt, hur brinnande än vår vilja må vara. Det fordras en sammanslutning för att gifva styrka, och det fordras styrka för att nedslå afund och själfviskhet, för att omskapa en värld, så att människovärdet där blir erkändt såsom den förnämsta mänskliga värdigheten.

De största fasta sammanslutningar, som nu existera, äro ju staterna. Vi ha icke än att räkna med nationernas

förbund, hvilket engång genomfördt vill blifva uttrycket för den högsta allmänt mänskliga styrkan. Men om också det förbundet kommer i full verksamhet, blir det ändå alltid den enskilda staten, som för de enskilda individerna ter sig såsom den sammanslutning, hvilken främst bär ansvaret för att arbetet till det godas förverkligande underlättas och icke försvåras eller rent af hindras.

Det blir i enlighet härmed statens uppgift att själf i görligaste mån sträfva för de ideals förverkligande, som sammanfattas i orden: det rätta, ädla och goda; och det blir dess uppgift att jämna vägen för alla de mindre sammanslutningar — kommuner, sällskap och föreningar — likasom också för alla de individer, som sträfva för samma mål. Men det är ej nog med att detta är statens uppgift; det är dess högsta uppgift. Endast för såvidt dess sträfvan den direkt eller indirekt gå ut på detta måls befrämjande, är staten att räkna bland de högt stående.

Dock förutsätter gifvetvis arbetet för det rätta, ädla och goda, för dessa andliga värden, att de materiella grundvalarna, på hvilka idealens byggnad reses, blifvit fast lagda och ständigt bibehållas bärkraftiga. Därför måste den sunda staten med all omtanke se till, att dess medlemmar, hela det sammanslutna folket lefver i möjligaste välstånd, att samförstånd råder därinom och utåt med andra folk.

Se vi till de yttre tecknen, visar sig nog allt jämnt, att omsorgen om det ekonomiska, det materiella, i allmänhet tilldrager sig staternas öfvervägande intresse; och det kan ännu så länge vara rimligt, efter som så mycket återstår, innan näringsbekymren i världen lättats, innan den grundval af välstånd lagts, hvarpå samförståndets byggnad skall kunna med trygghet resas mot höjden. Men hvad som icke är rimligt, det är om sträfvandena för timligt förvärf och underhjälpandet af några fås frammarsch till rikedom och den s. k. lycka, som tros därmed vara förenad, skall ske med förbiseende af hvad som i sig själf är rätt, ädelt och godt.

Det är främst i lagstiftningen, som statens sträfvanden taga sig uttryck. Viljan är helt visst god; men nog måste vi finna, att ännu åtskilligt brister i lagarnas förmåga att närma oss till det eftersträfvade målet.

Ej minst i dessa sista år ha vi sett, hur enskilda män och enskilda företag opåtaladt kunnat begagna det nödläge, hvori de allra flesta inom folket varit försatta, till att af dem utkräfvat en orimlig öfverbetalning å nästan allt, som de för sitt lifsuppehälle behöft. Sålunda ha å ena sidan utan något egentligt arbete stora förmögenheter kunnat af de mindre samvetsömme bildas under tider, som för folkets flertal kännetecknats af umbäranden, och å andra sidan har mängen samvetsgrann medborgare måst se försvinna de små besparingar, han under träget arbete förut under årens lopp lyckats sammanspara för sin ålderdom. Med hvilka svårigheter ha icke de flesta välgörenhetsinrättningar haft att i dessa år kämpa, allt under det att så mängen spekulant i nöden hopat öfverflöd omkring sig!

Den orättfärdighet, som till stor del här skulden till detta vidriga förhållande, är därmed också till stor del skulden till den upplösande rörelse, som vill tränga sig in bland oss efter att i andra länder ha tagit en förhärjande fart. Man menar, att de gamla staterna i deras hittillsvarande former visat sig oförmögna att främja det rätta, ädla och goda; och så har man i sin förtvillan låtit sig ledas till en hufvudlös strid mot det gamla i afsikt att ersätta det med ett bättre nytt. Men detta nya har visat sig vara hundrafalt mera blottadt på rätt och ädelhet. Mot det nya onda, som hotar oss, måste vi hvar i sin stad söka att värja oss genom att försvara lagarnas helgd och ingalunda tillstådja andra reformer än dem, som vinnas på laglighetens väg. Främst är det statens sak att vaka häröfver.

Genom sina strafflagsbestämmelser vill staten hindra, att orätt sker. Strafflagen uppräknar ganska noga och beskriver hvad som är brott. Men vi måste erkänna, att

denna uppräknig och beskrifning gjorts af gammalt, på en tid, då förhållandena voro i åtskilligt olika mot nu. Här af kommer sig att i fråga om brottslighet åskådningen till en del är föråldrad. Det onda växer, får afläggare i nya arter, som förut voro okända. Men strafflagen har icke alltid följt med.

Se vi till, hvori vår tids värsta onda består, så tror jag det vara i missaktning för gammal heder och tro, missaktning för öfverordnade, hatfullhet mot olika tänkande, sanningslöshet i det offentliga ordet. Mot allt detta vill nog strafflagen skydda oss. Men genom en viss tafatt-
het har i dessa afseenden rättsskyddet blifvit ganska illusoriskt. Under det att åtskilliga i själfva verket rätt betydelselösa kränkningar af ett allmänt eller enskildt intresse jämförelsevis hårdt, ej sällan allt för hårdt, bestraffas, lämnas det fritt tillfälle att kringgå det, som direkt förbjödes, och sålunda på sidovägar nå det mål, från hvilket lagen velat utestänge. Så har kunnat hända, att korrupsionen också inom våra gränser tagit sig former liknande det forna Rysslands; mutor och smuggling, lönbränneri och lifsmedelsförfalskning äro icke längre sällsynta företeelser. Det är icke blott den vanliga tjufven som beröfvar nästan hans egendom; det gör också enhver som brister i ärlighet i sin handel. — Vi se omkring oss, hur människor resa sig mot öfverhetens bud, misstänkliggörande de bästa afsikter. Lydnad anses såsom något förnedrande. Hvar och en för sig, hvarje fraktion vill drifva fram sin vilja, ofta omogen och ur samhällets synpunkt omöjlig. Vore det möjligt, ville man rifva ned Vår Herre från hans domarstol för att i stället där insätta det egna partiets viljelösa redskap. Ty så skulle själfviskheten bliva allenarådande och alla obekväma lagar och moralbud kunna afskaffas. Men lag och moral äro samhällets pelare; ryckas de undan, faller byggnaden i spillror, och därunder krossas både rika och fattiga, välgörare lika så väl som röfvare och falska profeter.

Det är dessa falska profeter, dessa lögnens förkunnare, som vändt och vända de sunda reformsträfvandena i olycka. Sanningslösheten, ovederhäftigheten i det offentliga ordet vilseleder, både genom hvad som säges och hvad som icke säges. Ärliga sträfvanden misskännas efter partisynpunkt, verkliga förhållanden förtigas, då de äro obekväma för det egna tycket, nedrigheter förvandlas genom skönmåling till sin motsats — och den okritiska allmänheten genomskådar sällan sveket. Huset undergräfvades utan att lagen mäktar ingripa. Yttrandefriheten och tryckfriheten äro stora förmåner, som icke få offras. Men ingen stat kan vara skyldig eller äga rätt att för upprätthållandet in absurdum af en vacker princip störta sig själf. Det kan vara bättre att i tid stäcka ett ondt ordflöde än att afbida det helas fallande i ruiner för att bereda den okunnighet, som aldrig kunnat lägga sten till sten, tillfälle till att bygga upp ett samhälle efter sitt tycke, ett samhälle, där anarki och hungersnöd bli de förnämsta inbyggarna.

Här må detta utsägas, emedan ett känt faktum är, att utländska hemliga organisationer söka tränga sig in med fagert tal i våra bygder, in i ungdomsklubbar, idrottsföreningar och sammanslutningar af stats tjänare, spionerande och uppviglande mot samhällsordningen. Dessa försök måste lagarna omintetgöra med kraftiga händer och med nya grepp. Vi hafva från grannhåll lärt, hvart det eljest bär hän; och här hemma ha vi redan sett, hurusom smittan därifrån yttrat sig i en högeligen ökad brottslighet, kanske främst bland de unga.

Såsom ett bevis på den stora brottsligheten i allmänhet under det sista krigsåret 1918 torde en jämförelse af fångsiffrorna under nämnda år och de närmast föregående hafva sitt intresse.

I statens stoffanstalter förvarades för brott tilltalade eller dömda: vid 1900 års slut 2.258, vid 1915 års utgång 2.276 och vid 1916 års utgång 2.243. Vid slutet af år

1917 hade antalet stigit till 2.773 och fortsatte sedermera att växa, så att det den 1. Oktober 1918 utgjorde 4,386. Därefter har småningom inträddt en minskning så att antalet, då detta skrives i Maj 1919, utgör 3.490. Jämföres siffran för den 1. Oktober 1918 med siffran för den 31. Dec. 1916 visar sig en stigning af 95 procent eller således till nära det dubbla. På de nio månaderna Januari—September 1918 faller en stigning af 58 proc. Härei ligger ett tydligt hevis på den missaktning för lagarna, som följer af ett onormalt reglerande från statsmakternas sida af det enskilda lifvet; ty just under denna tid verkade ransonerings- och restriktionsföreskrifterna som mest tryckande. Men förhållandet ådagalägger i lika mån, hurusom en anda af samhällsupplösning, sådan som den, hvilken samtidigt gjorde sig gällande i våra östra grannländer, har förmåga att sprida sig och verka förstörande på moralen i långt aflägsna orter.

Huru pass djupt depravationen under det sista krigsåret inträngde äfven i de ungas led, visa efterföljande siffror, hämtade ur straffregistret och utvisande, huru många i åldern från och med 15 till och med 19 år blifvit dömda till frihetsstraff, d. v. s. fängelse eller straffarbete, samt för tjufnadsbrott till böter, allt i afrundade tal. Medräknade äro således icke de som dömts till böter för andra brott och förseelser.

I åldern 15 år dömdes 745, i 16 års åldern 800, i 17 års åldern 1010, i en ålder af 18 år 1035 och i åldern 19 år 1040, tillhoppa 4.630. Af dessa voro 85 proc. dömda för tjufnadsbrott, 7 proc. voro dömda för militära brott. Bland de unga förbrytarna tillhörde 0,4 procent klassen af studerande samt 14 procent klassen af springpojkar, kontorsbiträden och tjänarinnor. De öfriga voro hufvudsakligen grofarbetare, handtverkare etc.

Gifvelvis hafva stora svårigheter mött att i fängelserna mottaga och förvara ett nära nog dubbelt så stort antal fångar som vanligt. Fångarna hafva måst sammanföras

flera i samma cell, så att det i lagen föreskrifna enrumsstraffet till stor del åsidosatts. Omvårdnaden har icke blifvit den afsedda, och straffets uppgift har följaktligen under dessa tider förfelats. Det kan äfven af denna grund befaras, att brottsligheten fortfarande skall hålla sig hög under inverkan af talrika återfall.

Af de sociala åtgärder, samhället har till sitt förfogande för att hämma brottsligheten, äro emellertid de straffrättsliga icke hufvudsaken. De verka genom att under frihetsstraffet afskilja förbrytaren, genom att afskräcka, väcka till besining och ge nya synpunkter för det fria lif, som följer efter fångenskapen. Långt viktigare är ju allt, som afser vår ungdoms och vårt folks fostran till gudsfruktan och moral; allt som kan skapa sunda hem, ett sundt sällskapslif och förädlande nöjen; allt som undanrödjer anledningarne till afund olika klasser emellan; allt som verkar till jämlikhet i detta ords ädla bemärkelse; allmän bildning, allmänt välstånd. Men här fästa vi oss närmast vid det, som hänger tillsammans med straffrätt och fångvård, d. v. s. vid statens direkta verksamhet för samhällsordningens bevarande.

Stora kostnader har staten att vidkännas för sitt rättsväsende, och en betydande del däraf faller på det straffrättsliga området. Till detta senare ha vi att räkna polisväsendet, kanske inemot hälften af domstolarnas arbete, hela fångvården. Dessa kostnader uppgå till ett tiotal miljoner kr., allt afseende beifrandet af redan skedda brott. Nödvändigheten af ett dylikt beifrande lär ingen förnuftlig människa bestrida, men icke någon må mena, att staten därmed gjort nog. Staten borde fullständiga dessa sina stora utgifter med anvisande af tillräckliga medel till att på annat vis beifra brottsligheten. Här behöfvas penningstarka organisationer för att sammansluta ungdomen, män och kvinnor, under kloka, gudsfruktande, samhällskära ledare, som kunna ingjuta afsky för det usla i tiden och väcka vördnad för det som är vördnadsvärdt. Här måste

samlas skaror af själfständigt tänkande med tillräcklig underbyggnad för att skilja rätt och orätt och med vilja att träda upp till det rättas försvar. Det är statens sak att sörja för sitt eget värn emot brottet, mot denna tidens brottslighet, som bär mera än tre hufvuden. Det hjälper icke att bara hugga af det ena, det hufvudet som synes. Det gäller att kväfva också de halsar, som krypa i markens fåror i väntan på stunden att lyfta giftgapen. Men härför behöfver staten hjälp af alla sina rättsinniga medborgare, och dessa å sin sida behöfva till sin hjälp statens medel.

De rättsinniga måste inse, att det värsta onda är det, som undandrager sig bestraffning, och de farligaste missdådarna äro de, som gäcka rättvisan. Men sedan de, som förbrutit sig mot landets lagar, därför lidit sitt straff, ha de försonat sin skuld och äga anspråk på att mottagas i samhället utan missaktning. Sådana lagens indirekta öfverträdare i stort, som gått fria från ansvar, brösta sig emellanåt öfver sina framgångar och tagas emot i vida kretsar, kanske med beundran i samma mån, som de lyckats på sin upprörande trafik göra stora vinster. Det är i vårt »fördomsfria« samhälle icke en skam att handla orätt; men det är en skam att ha försonat sin orätt, en skam att ha tagit sitt straff!

Är det icke en falsk hederskända, som förmår det arbetslag, hvori en frigifven vunnit plats, att skilja honom ifrån sig, så snart det blifvit kändt, att han »suttit inne»? Saken vore värd förståelse, om arbetslaget med än större omsorg sörjde för aflägsnandet af hvarje moraliskt dålig individ, af lönsupare, hädare och tidstjufvar. Men den som konsekvent bestjäl sin arbetsgifvare genom lättja och slarf; den som super upp penningarna för hustru och barn; den som fördärfvar sin omgifning genom det råaste tal, de smutsigaste exempel; en sådan är omgärdad af kamratskapets, fackföreningens skydd. Det är allenast den, som staten straffat och sökt upprätta, det är blott den

frigifne, som figurligen skall stenas dag efter dag hela lifvet igenom. Blott den, som känner sig utan skuld, borde ha rätt att kasta den första stenen.

Hvad vinnes egentligen genom den dyra polisverksamheten, den dyra domstolsproceduren, den dyra fångvården, om den straffade genom straffet utstöttes och bringas i omständigheter, som framtvinga ny brottslighet? Straffet blir i så fall snarast en sådd till nytt ogräs och nya giftörter. De millioner, som utgifvas till brottens bekämpande, verka i stället till deras förökande, om icke med straffen förenas en omvårdnad, som i fråga om försörjningsmöjligheterna gör den dömda likställd med andra i samhället.

Den nyare lagstiftningen har visserligen insett detta och i viss mån sökt sörja för en dylik omvårdnad. Vi kunna tänka på sträfvandena att genom yrkesundervisning i fångelserna rusta fångarne för friheten, vi kunna tänka på den fostran, som ges i ungdomsfångelserna, på den villkorliga domen och den villkorliga frigifningen och därmed förenade öfvervakning under prøfvotiden. I den nya form, som den villkorliga domen nu erhållit, sträcker lagen ut sin hand öfver brottslingen, tillropande honom: »gå och synda icke härefter«. Till oss andra säger den: »tag vara på den broder, som vidgått sin skuld«. Brottslingens vilja var för svag att lyfta öfver frestelserna. Dess vingpennor voro svedda i den onda elden. Det gäller under prøfvotiden att låta dem växa ut till ny och större styrka. Så är det också vid den villkorliga frigifningen. Det är ej polismaktens misstänksama och strängt iakttagande öga, som skall följa den frigifne, utan ett öga, som med deltagande och intresse söker ut den fasta vägen för hans vandring.

Vi kunna vidare tänka på afskaffandet af det medborgerliga förtroendets förlust, detta brännmärke, värre än gamla tidens; ty det inbrändes i brottslingens skuldra, där det doldes under rocken. Men anteckningen i prästbetyget kunde icke döljas. Vi tänka vidare på lindringarna i

cellstraffet för dem, som därpå kunde taga skada; på fångarnas hårdande i ett sundt friluftsarbete. Den frigifne, som efter långt cellstraff gick ut att arbeta som murarhantlangare, hamnarbetare eller jordbrukare, fick snart såriga händer; det förrådde honom, han afvisades och brottet fångade honom åter. Nu skall han i fängelsets friluftsarbete få tillräckligt valkiga händer för att kunna möta frihetens kraf. Vi ha slutligen att tänka på den direkta verksamheten till de frigifnas hjälp. Denna har dock främst att bygga på den enskilda välgörenheten. I det hänseendet står samhället i stor tacksamhetsskuld till alla de sällskap och föreningar, som inskrifvit denna verksamhet på sitt program. Skyddsvärnet, som numera kan anses såsom det centrala organet för skyddsverksamheten gör härutinnan fångvården synnerliga tjänster, och mycket utträttas i samma afseende af frälsningsarmén, då den på sitt förstående sätt ägnar en del af sitt välsignelsebringande arbete åt dem bland våra fallna bröder och systrar, som genomgått fängelsets luttring och ofta därefter äro försatta i den svåraste belägenhet. Mellan alla de sällskap, som arbeta för detta samma mål, vore ett samarbete önskvärdt, på det ej de medel och krafter, som finnas tillgängliga för den goda saken, måtte splittras på dubbelarbete och till en del gå förlorade. För sin del har därför fångvården sammanslagit sitt arbete med Skyddsvärnets, en åtgärd, hvarigenom vi hoppas, att den penningssumma, staten anvisar till understödjande af verksamheten till de frigifnas skydd, skall kunna på bästa sätt tillgodogöras.

Summan är liten, jämförd med de förenämnda kostnaderna för den kriminella rättsvården, en ringa droppe i hafvet, för närvarande 16.000 kr., från och med nästa år 25.000 kr. Och dock borde lätt förstås, att hvad som ytterligare gäfvos för att hålla de frigifna borta från brottets vägar, dit de taga sin tillflykt, när de motas utom arbetsplatsernas hägnader, det skulle bära frukt i vida större besparingar för polis och fångvård och i vunnen

arbetskraft för de fria yrkena. Rättvisligen bör dock nämnas, att till nämnda belopp af 16.000 kr. kommer åtskilligt, som fängelsemyndigheterna af statsmedel utgifva till de frigifnas beklädnad. Hit kan också räknas afkastningen af fångvårdens fonder, besparingskassorna m. m.

De flesta fångar återgå vid frigifningen till sina förutvarande anställningar i hemorten eller ha eljest möjlighet att draga försorg om sig själfva; och för större delen af de öfriga lyckas i allmänhet fängelseförvaltningarna att bereda utkomst. Det blir således de allra sämsta, de mest oföretagsamma, de eländigaste, som hänvisas till Skyddsvärnet och öfriga enskilda hjälpföreningar.

Det är ju gifvit, att man icke kommer långt med nu tillgängliga belopp, helst fångantalet sprungit upp så högt, som ofvan nämnts. Man kan ju icke förvänta, att den i dessa tider så hårdt anlitade statskassan skall lämna allt, som ytterligare fordras för att skyddsverksamheten skall kunna i tillfyllestgörande grad komplettera straffets uppgift att återföra brottslingen till de goda medborgarnas led. Samhället ser icke än, huru landet ligger med mörka skärningar, där de utstötte gå. Det dröjer nog länge ännu, innan staten såsom sådan blir människokärlekens bärare i opartisk omsorg om alla. Det är icke statens plikt att omskapa riket till en lustgård för alla, där enhvar med ringa möda plockar trädens frukter i öfverflöd; men det är en plikt för staten, äfven ur ekonomisk synpunkt, att i fråga om möjligheterna att lefva ett redbart lif bereda likställighet åt alla, äfven åt dem, som genom undergånget straff godtgjort sitt brott.

Härför skulle utan tvifvel åtskilligt kunna göras på lagstiftningens väg. Det kunde förbjudas att förfölja en person af den grund att han varit klädd i straffångens dräkt, det kunde t. ex. med straff beläggas att hos arbetsgifvare söka genomdrifva afskedandet af en kamrat af sådan grund. Det kan vid de allmänna arbetena hållas några platser öppna för frigifna. Det kan åläggas polis-

myndigheterna att då en frigifven synes nödlidande och således kan befaras, att han skall återfalla i brott, göra anmälan till arbetsbyråer, till församlingsvärd och dyl., för beredande af inkomstmöjligheter och skydd. Man bör undanrödja anledningarna till det tal, som så ofta höres från de straffades sida, att ordningsmakten aldrig vill i dem se annat än förbrytare, hur mycket de än bemöda sig om ett rättsskaffens lif.

I afbidan på samhällets uppvaknande till fullt medvetande om sitt intresse och sin plikt at jämna de straffades väg intill den punkten, att de i kampen för tillvaron äro likställda med andra medlemnar i samhället, måste den enskilda välgörenheten allt fortfarande och i ökadtt mått uppbjuda sina krafter till de olyckligt lottades hjälp. Det gäller icke blott att skaffa penningunderstöd, arbetstillfällen och hem. Det gäller att upplysa den stora allmänheten, att väcka icke dess blödiga medkänsla utan dess känsla af ansvar, dess vilja af personligt ingripande till orättvisa fördomars nedslående.

Har blott inom folket vaknat en full insikt om straffets försonande betydelse, skall nog också denna insikt taga sig uttryck i lagstiftning och statsanslag.
